

Törésvonalak vizsgálata Erdélyben

Bevezetés

A 21. század elejének politikai eseményei a román társadalomban lévő etnikai konfliktusok erősségét bizonyították. Ezt leginkább a törésvonal-elméletek segítségével lehet megérteni. Romániában azonban speciális helyzet áll fenn: a román társadalmat sok szerző szerint egy regionális törésvonal is megosztja.

1997-ben jelent meg a *Magyar Kisebbség* című folyóiratban Molnár Gusztáv *Az erdélyi kérdés* című írása.¹ Alapvetően három kérdéskört vizsgált meg: hol ér véget Európa, létezik-e kulturális (nem etnikai alapú) törésvonal Romániában, és hogyan integrálódhatna Románia az Európai Unióba. Természetesen ez utóbbi kérdés Románia 2007-es csatlakozása óta látszólag nem releváns. Ezért inkább a kulturális megközelítést állítom elemzésem középpontjába, így csak az első két kérdést fogom bővebben elemezni. Ezek a kérdések egy rendkívül érdekes vitát generáltak. A *Magyar Kisebbség* következő számában több szerző is kifejtette álláspontját. Az egy évvel később létrejött *Provincia* folyóirat pedig kizárólag ezekkel a kérdésekkel foglalkozott.² Ezek a megközelítések azonban szerintem túlságosan egyoldalúan közelítették meg a problémákat, általában csak egy tudományágnak az eszköztárát használták fel, másrészt a kérdésköröket inkább külön elemezték. Nem született meg egy minden kérdést részletesen elemző tanulmány. Másrészt nagyon relevánsnak érzem az erdélyi kérdéssel kapcsolatos vitát, ugyanis két rendkívül fontos elméleti kérdést vett fel, amire a mai napig sem született átfogó válasz. A kérdést a következőképpen foglalhatjuk össze:

¹ Molnár Gusztáv: Az erdélyi kérdés. *Magyar Kisebbség* (1997) No. 3–4.

² A *Magyar Kisebbség* következő számában éles vita bontakozott ki. A *Provincia* folyóirat (Provincia (2001): Provincia 2000. Válogatás a folyóirat cikkeiből. Szerk.: Szokoly Elek. Marosvásárhely, Mediaprint KFT) 2000-ben jött létre azzal a céllal, hogy politikai témává tegye az erdélyi kérdést. Másrészt az elején tisztázni szeretném azt is, hogy mit is értek Erdélyen. A Molnár Gusztáv által felvázolt definíciót alkalmazom. Tehát Erdély: történelmi Erdély, Partium és Bánság.

hogyan lehetséges az, hogy a román nacionalizmus intézményesülése után még mindig létezik provinciális (regionális) tudat, illetve létezik-e erdélyi pillér, ha igen, akkor ez hogyan jelenhetne meg a politika szintjén. Ezt jelenti az erdélyi kérdés. A kérdés alapján a hipotézisem a következő: Romániában etnikai törésvonal miatt nem jelenik meg a regionális törésvonal a politika szintjén.

Miről is szól valójában az „erdélyi kérdés”?

Molnár Gusztáv elképzeléseinek bemutatása előtt az „erdélyi kérdés” fontosságáról és aktualitásáról írnék. Miért is ennyire relevánsak az előbb megfogalmazott kérdések, azaz hogy létezik-e erdélyi pillér, erdélyi identitástudat, és ez megjelenik-e a politikai rendszerben? Ezek a kérdések alapvetően arra keresik a választ, miként jöttek létre a nemzetek, mikor keletkezett a nacionalizmus, milyen tényezők miatt lett a nacionalizmus a modern társadalom legitimációs tényezője.³ Tehát a nacionalizmuselméletek legfontosabb kérdéseivel foglalkozik valójában, ezért tartom az „erdélyi kérdést” nagyon relevánsnak. Másrészt a molnári koncepció a „klasszikus” kérdéseken kívül újat is feltesz, mégpedig azt, hogy a nacionalizmus intézményesülése után létre lehet-e még hozni új típusú etnikai csoportokat.

Milyen tényezők miatt érzem aktuálisnak ezeket a kérdéseket? A Jugoszlávia és a Szovjetunió felbomlása utáni etnikai háborúk miatt sokan úgy vélték, hogy az új világrend legfőbb konfliktusformáló tényezője a szélsőséges nacionalizmus lesz. Snyder szerint: a nacionalizmus térnyerésének lehetősége veszélyezteti leginkább az új Európa biztonságát.⁴ Alapvetően én is elfogadom ezt a megközelítést, viszont Snyder megközelítését pontosítani kellene. Azaz első lépésben nem az új világrenddel kapcsolatos következtetések relevanciáját kellene elemezni, hanem azt, hogy a fragmentált társadalmakban milyen tényezők formálják az etnikai törésvonalakat. Hogy ha ezt a kérdést meg tudjuk válaszolni, akkor a világrenddel kapcsolatos elképzeléseket is pontosítani lehetne.

A kérdés aktualitását leginkább a romániai politikai eseményekkel lehet alátámasztani. 2008-ban Koszovó elismerése kapcsán a nemzetközi szinten éles vita bontakozott ki a népek önrendelkezési jogáról. Természetesen Románia nem

³ Conversi, Daniel: A nacionalizmuselmélet három irányzata. In Kántor Zoltán (szerk.): *Nacionalizmuselméletek*. Budapest, 2004, Rejtjel Kiadó és Anderson, Benedict: Képzelt közösségek. In Kántor Zoltán (szerk.): *Nacionalizmuselméletek*. Budapest, 2004, Rejtjel Kiadó és Smith, Anthony D.: A nemzetek eredete. In Kántor Zoltán (szerk.): *Nacionalizmuselméletek*. Budapest, 2004, Rejtjel Kiadó és Gellner, Ernest: *Nations and Nationalism*. New York, Ithaca 1983 és Connor, Walker: Nacionalizmus és politikai illegitimitás. *Magyar Kisebbség* (2005) No. 1–2., 232–263. alapján ezek a nacionalizmuselméletek legfontosabb kérdései.

⁴ Griffiths, Stephen Ivan: *Nationalism and Ethnic Conflict. Threats to European Security*. Oxford University Press, 1993, 1–3.

ismerte el Koszovót. A politikai elit indoklásai között legfőbb érvként az szerepelt, hogy ha elismerték volna, akkor az erdélyi magyar kisebbség is jogosan követelhetné az autonómiát.⁵ Tehát a politikai elit cselekvését a magyar kisebbséggel szembeni ellenállás határozta meg. Ez pedig egyértelműen azt igazolja, hogy Romániában az etnikai törésvonal még mindig aktuális.

A vita tárgya

1996-ban a novemberi romániai választások második fordulója előtt a Társadalmi Demokrácia Romániai Pártja két térképet mutatott be. Az egyik Huntington *A civilizációk összecsapása és a világrend kialakulása* című művéből vett ábra volt, ami a bizánci és a latin kultúrkör határát jelöli be.⁶ Ezen egyértelműen az látszik, hogy Romániát átszeli ez a határvonal. Huntington szerint Erdély a latin civilizációhoz tartozik, míg Románia többi része a bizáncihoz. Iliescu azzal érvelt, hogy Romániából ki akarják szakítani Erdélyt, éppen emiatt rá kell szavazni, mert ő képviseli a román egységet. Hogyha pedig Constantinescu szavaznak a román állampolgárok, akkor az az ország föderalizálódását fogja eredményezni.⁷

A másik térképen az első fordulás választási eredmények voltak, ami részben Huntingtont igazolta, ugyanis az erdélyi megyék zömében az ellenzéki erők nyertek, míg Havasalföldön és Moldvában a posztkommunista szavazótábor volt többségben.⁸ Molnár Gusztáv ezt a politikai kampányfogást elemezte.

A civilizációs megközelítés alapján vizsgálta meg ezt a törésvonalat, ami természetesen szerinte egyben kulturális is. Molnár szerint Huntington csak felületesen foglalkozik ezzel, túlságosan makrogeopolitikai (francia geopolitikai iskola) szempontból közelíti meg a kérdést, a részletekkel nem nagyon törődik. Ezek miatt a hiányosságok miatt Molnár szerint szükség van a civilizációs paradigma finomítására.⁹ Miért is? Mint olvashatjuk Huntingtontól: „Európa ott ér véget, ahol a nyugati kereszténység, és ahol az iszlám és az ortodoxia világa kez-

⁵ Román lapok (2008) In <http://nol.hu/cikk/482074/> (Utolsó letöltés időpontja: 2008. március 20.) Markó: Koszovó nem lehet Erdély-analógia. In http://hvg.hu/vilag/20080218_marko_bela_rmdsz_koszovo.aspx (Utolsó letöltés időpontja: 2008. március 20.), Funar (2008): Markó cáfolja Funar „zagyvaságait”. In <http://belpol.transindex.ro/?hir=17161> (Utolsó letöltés időpontja: 2008. március 20.)

⁶ Huntington, Samuel: *A civilizációk összecsapása és a világrend kialakulása*. Budapest, 2006, Európa Könyvkiadó, 258.

⁷ I. m. Molnár (1997)

⁸ A második fordulóban csak Hunyad megyében tudott győzni Ion Iliescu. Romániai választások 1996 (2007). In <http://www.kappa.ro/guv/bec/r-pr2-e.html> (Utolsó letöltés időpontja: 2007. december 07.)

⁹ I. m. Molnár (1997)

dődik.”¹⁰ Azaz Európában a civilizációk határai a különböző keresztény vallások határaival esnek egybe.

Hogy ha pusztán vallási szempontból közelítjük meg a kérdést, akkor Erdély inkább a két civilizáció találkozási pontja, nem lehet egyértelműen egy vallási törésvonalat megállapítani, ugyanis a mai Erdély lakosságának többsége román ortodox vallású.¹¹ Molnár ezért más megközelítést alkalmaz, szerinte a politikai kultúra a mérvadó a kérdést illetően. Szerinte a regáti kultúra elitista, míg az erdélyi ettől teljes mértékben eltérő. Más történelmi fejlődési pályán ment keresztül, mindvégig a latin civilizációhoz tartozott, aminek következtében kialakult egy sajátos erdélyi regionális tudat.

Persze itt kritikai észrevételként meg kell jegyezni azt, hogy a vallás kérdéssel nem tud mit kezdeni, pedig ez a huntingtoni modell alapja, az egész civilizációs paradigma legfontosabb előfeltétele.¹²

Molnár és Huntington is egy statikus világot ábrázol, ahol kvázi minden ország egy civilizációhoz tartozik. Aki máshová szeretne tartozni, annak nem minden esetben sikerülhet ezt megtennie. A civilizációváltást nem nagyon tartják kivitelezhetőnek. Huntington három kritériumot fogalmaz meg: az ország elitjének lelkesedni kell a váltásért, közösségi visszacsatolásra van szükség, és természetesen a másik civilizációnak mindezt el kell ismernie (befogadás).¹³ Persze 2008-ban mások a politikai viszonyok, mint 10 évvel ezelőtt, viszont egy fontos kihívást azért mindketten megfogalmaznak. Huntington makroszinten teszi ezt meg: „ha a nem nyugati államok modernizálódni akarnak, akkor ehhez saját módszereket kell kidolgozniuk.”¹⁴ Molnár ezt az összefüggést alkalmazza Erdély kapcsán. Szerinte csakis akkor lehet igazán végrehajtani az igazi integrációt, hogyha megtörténik a devolúció, azaz Erdély elnyeri Románián belüli autonómiáját. Persze ennek kapcsán több elképzelés is létezik, hogy ez közigazgatásilag miként valósuljon meg. Erdély csakis akkor csatlakozhat ténylegesen a Nyugathoz, akkor történhet meg a modernizáció, hogyha saját történelmi múltjából indul ki, azaz létre kell hoznia a múltjából fakadó sajátos intézményi és politikai rendszert. Ez pedig kedvezően hatna Románia többi részére is. Tehát hogyha Románia valóban integrálódni szeretne a nyugati civilizációba, akkor mindenféleképpen szükség van a decentralizációra.¹⁵ A 2007. évi csatlakozás után persze kicsit másként tekinthetünk a kérdésre. Azonban még mindig aktuálisnak érzem,

¹⁰I. m. Huntington (2006) 259.

¹¹Erdély felekezeti összetétele 1992-ben (2007). In <http://www.geocities.com/erdelyilobby/html/census.htm> (Utolsó letöltés időpontja: 2007. december 7.)

¹²I. m. Huntington (2006).

¹³Uo. 222.

¹⁴Uo. 250.

¹⁵Molnár Gusztáv: A svájci modelltől az erdélyi modellig – vita Bukarest. *Provincia* (2002) No. 8–9., és Hadházy Zsuzsa: Kérdések és válaszok. (Az Erdély-vita összefoglalása), 162–169. In Bodó Barna (szerk.): *Romániai magyar évkönyv 2000*. Temesvár, 2002, Szórvány Alapítvány.

ugyanis Románia csatlakozása inkább politikai okok miatt történt meg. Ez pedig nem nagyon befolyásolja, rövid távon biztosan nem, a Romániában mind a mai napig létező regionális – Molnár szerint egyben – kulturális – törésvonalat. Egyik kritikúsának is hasonló gondolatai voltak, persze ezeket az összefüggéseket az 1990-es évek politikai viszonyaiból következett ki. Gabriel Andreescu szerint az integráció kérdése pusztán politikai döntés eredménye, a gazdasági és politikai kritériumok másodlagosak.¹⁶ Ennek egyik legjobb példája az, hogy a 2003-as országjelentésben Románia nem kapta meg a működő piacgazdaság minősítést.¹⁷

Mint jeleztem a bevezető részben, az integrációs kérdésekkel nem szeretnék foglalkozni, inkább a Bakk Miklós által képviselt irányvonalat szeretném kifejteni. Szerinte a legfőbb kérdés az, hogy Európa mit fog kezdeni a köztes régiókkal, azaz a „közép-európai fragmentumokkal”. Ehhez pedig még jobb módszertant kell alkalmazni. A huntingtoni modell Bakk Miklós szerint is túl kényelmes, valójában leegyszerűsíti a világot civilizációk harcára.¹⁸ Josef Joffe szerint, aki Huntington egyik legfőbb kritikus, a civilizációk között már régen is voltak háborúk, másrészt egy kultúrán belül is nagyon sok eltérés van.¹⁹ Talán ez utóbbi a legfontosabb észrevétel: azaz a huntingtoni modell leegyszerűsíti a civilizációhoz tartozó társadalmakat, eleve homogén kultúrához tartoznak, ennek következtében pedig a társadalmi rendszerek is látszólag homogénekké válnak, nincsenek markáns törésvonalak. Joffe indirekt módon felfedezte a civilizációs paradigma legfontosabb kritikáját. Azaz egy civilizáción belül is léteznek markáns eltérések az országok között, másrészt az országokon belül is. Semmi sem homogén. Emiatt nem tud mit kezdeni a paradigma a köztes országok helyzetével, inkább egyszerűen csak civilizációs kudarcokról beszél. Persze Huntington a realista megközelítésekből indul ki, azaz a meglévő kulturális rendszerek nehezen változtathatók meg. Viszont én inkább a strukturalista szemléletmódot tartom relevánsabbnak, ugyanis e megközelítés szerint a társadalom nem egységes, hanem többféle alrendszerből tevődik össze, ami hatással van a végső makroszintű politikai döntéshozatalra (az első alapfeltételezésem, amelyet a parsonsi rendszerelmélet is felhasznál).²⁰ Ebből az is következik, hogy egy adott társadalmon belül több törésvonal is létezhet. A másik alapfeltételezésem pedig az lenne, hogy a társadalmi rendszerek állandóan változnak, ebből pedig azt következik,

¹⁶ Andreescu, Gabriel: Az „erdélyi kérdéstől” az „európai kérdésig”. *Magyar Kisebbség* (1998) No. 1.

¹⁷ Szöcs Levente: Csatlakozás – 2007-ben? In Bodó Barna (szerk.): *Romániai magyar évkönyv 2004–2005*. Temesvár, 2004, Szórvány Alapítvány, 3–15.

¹⁸ Bakk Miklós: Románia és Közép-Európa – két kiegészítés. *Magyar Kisebbség* (1998) No. 1.

¹⁹ Joffe érveit Bakk (1998) összegezte.

²⁰ Parsons, Talcott: A modern társadalmak rendszere. In Parsons, Talcott: *A társadalmi rendszerről. Szociológiai Füzetek*, (1988) No. 45., 84–111.

hogy lehetséges a civilizációs váltás. Pontosán az első alapfeltételezésem, azaz a fragmentálódás miatt.

Huntington szerint egy civilizációs, míg Molnár szerint egy kulturális törésvonal létezik Romániában.²¹ Alapvetően az utóbbi állítással értek egyet, viszont több tényező miatt nem tudom teljes mértékben elfogadni. Pontosabban az előbb bemutatott alapfeltevéseim miatt. Miért is? Ez amiatt van, mert Erdélyben is történtek markáns változások a 20. században. Erdély társadalmi képe teljes mértékben megváltozott, a Molnár Gusztáv által felvázolt erdélyi identitástudatot több tényező is erőteljesen megváltoztatta.

Bakk Miklós csak a főbb módszertani problémákra hívta fel a figyelmet, nemigen nyújtott átfogó alternatívát a kérdést illetően, éppen emiatt éreztem szükségét annak, hogy több elmélettel kell elemezni a kérdést, jobb módszertani keretre van szükség. A következő fejezetben új elméleti keret segítségével fogom elemezni a regionális és az etnikai törésvonal közötti kapcsolatokat.

Új elméleti keret

Új elméleti keretem a parsonsi rendszerelméleten (AGIL-modell) alapul, amely szerint a társadalmat négy alrendszerre lehet osztani:

- a politikai testület (továbbiakban G), vagy más néven a politikai alrendszer feladata az, hogy kapcsolatot teremtsen a környezettel, erőforrásokat gyűjtjön, és kapcsolatokat teremtsen a társadalmi rendszer más alrendszereivel;
- gazdasági alrendszer (továbbiakban A) az erőforrásokat szolgáltatja;
- mintafenntartó alrendszer (továbbiakban L) a háztartások és a kisközösségek szintére;
- integratív alrendszer (továbbiakban I) az L-ből származó kapcsolatokat, kötődéseket alakítja át egy nagyobb közösségi szintre.

Az I és a G közötti kapcsolat a politikai támogatás, azaz az I alrendszerben lévő csoportok érdekei a G alrendszerben megjelennek. Az L és a G közötti kapcsolat a legitimáció, azaz az egyének (vagy családok) és a politikai alrendszer között létrejövő interakciók. Tehát az egyéneknek el kell fogadniuk a politikai alrendszert, sőt ez utóbbinak szüksége van egy legitimációs tényezőre. Az előbb bemutatott alrendszerek közötti kapcsolatok kétirányúak.

Rokkan és Lipset szerint az I alrendszeren belül négyfajta törésvonal létezik: állam–egyház, többségi–kisebbségi; agrár–ipari és munka–tőke.²² Ezek a kettős

²¹I. m. Huntington (2006) és Molnár (1997).

²²Lipset, Seymour Martin – Rokkan, Stein: *Cleavage structures, party systems, and voter alignments: an introduction*. New York, 1967, Free Press.

forradalom következtében jöttek létre. Az I alrendszerben tehát azok a konfliktusok jelennek meg, amelyek a politikai alrendszerbe leképeződnek.

Rokkan és Lipset az állam centralizációs törekvéseivel magyarázza a kulturális törésvonalak kialakulását.²³ Azonban szerintem új típusú megközelítésre van szükség. Smith szerint a premodern társadalomban is léteztek bizonyos típusú kulturális, pontosabban etnikai közösségek. A premodern korszakot a kulturális sokféleség jellemezte, viszont ezeknek a közösségeknek az érdekei a politika szintjén nem jelentek meg. Smith több történelmi példával bizonyítja ezen állítását. Szerinte kéttípusú etnikai közösség létezett: a laterális és a vertikális. Az előbbi esetében valamilyen politikai réteg tartozik a közösséghez (arisztokratikus jellegű, például perzsák). Az utóbbi esetében pedig a közösséghez nem csak a vezetők tartoznak (például zsidók, örmények). A modern nemzet kialakulása egy folyamat eredménye, ugyanis a nemzetépítés során az elit figyelembe veszi a meglévő etnikai közösségek érdekeit.²⁴ Ebből az következik, hogy a nemzetépítés és az ezzel szoros összefüggésben lévő államépítés egy folyamatból származtatható, így az ebből eredő kulturális törésvonalakat is újra kell értelmeznünk. Tehát nem lehet éles cezúrát húzni a modern és a premodern társadalom között. Kulturális szempontból mindenféleképpen hibás ez az elképzelés.

Milyen következtetést vonhatunk le Smith elméletéből? Szerintem azt, hogy a modern társadalom kezdeti stádiumában az I alrendszerben (az L és az I közötti kapcsolatok erősek) már voltak bizonyos típusú csoportok, pontosabban etnikai közösségek, viszont a G alrendszerben érdekeik még nem jelentek meg.²⁵ A nemzetté válás akkor történt meg, amikor az etnikai csoportok vezetői megjelentek a G alrendszerben. E folyamatok után kezdődött csak el az államépítés, azaz az állam centralizációs törekvése. Azonban a modern társadalomban a politikai elitnek ezekből az etnikai csoportokból jöttek, tehát az ő érdekeiket kellett képviselniük. Így az államépítés szoros kapcsolatban állt a nemzetépítéssel, a két folyamat egymástól elválaszthatatlan.

A másik fontos következtetésem az, hogy a G alrendszerben lévő politikai elitnek új legitimációs tényezőt is kellett teremteni. Azaz a G és az L alrendszer közötti kapcsolatot meg kellett szerveznie. Itt érdemes Anderson elméletét felhasználnunk, aki szerint a nacionalizmus valójában egy legitimációs tényező. A premodern társadalomban a vallás és a közös birodalmi tudat töltött be hasonló funkciót.²⁶ Ez a régi politikai elit legitimációs tényezője volt, az újnak természetesen új típusút kellett létesítenie: a nacionalizmust.

²³ Uo.

²⁴ I. m. Smith (2004)

²⁵ Természetesen a premodern korszakban is léteztek már etnikai közösségek, viszont erre a korszakra nem alkalmazható a parsonsi rendszerelmélet, ugyanis ez csak a modern társadalmakra vonatkozik (funkciók elkülönülése).

²⁶ I. m. Anderson (2004).

A következő pontokban összegezném a nacionalizmus kialakulását az AGIL-modell alapján:

1. A modern társadalom korai stádiumában már voltak etnikai közösségek (Smith)
2. A nemzetté válás akkor történt meg, amikor az etnikai közösségek vezetői megjelentek a G alrendszerben.

A későbbiekben az etnikai csoport identitását intézményesítette a G alrendszerben lévő politikai elit, azaz megteremtette a kapcsolatot a G és az L alrendszer között. Ez valójában egy legitimációs tényező (Anderson), amelynek következtében kialakult a nacionalizmus.

Az etnikai törésvonal kialakulása

A nemzetépítés és az államépítés előfeltételezi az etnikai közösség létét. Viszont mi történik abban a társadalomban, ahol több etnikai közösség is létezik? A pre-modern korszakban több etnikai csoport is létrejöhetett, az egyszerűsítés kedvéért most csak két csoportot különböztetnék meg: egy többségit és egy kisebbségit. Azaz a modern társadalom kezdeti stádiumában két etnikai csoport van jelen az I alrendszerben.

A következő fontos kérdés természetesen a két csoport közötti mechanizmusokra vonatkozik, azaz milyen stratégiát alkalmazhat a többségi etnikai csoport a kisebbségi csoporttal szemben. Alapvetően két stratégia létezhet: a kirekesztés és a befogadás. A többségi etnikai csoport politikai vezetői a nemzet- és államépítési folyamatok miatt kiépítenek bizonyos intézményi mechanizmusokat.²⁷ Miért is van erre szükség? A G alrendszerben lévő politikai elit stabilizálni szeretné hatalmát, ezért szüksége van valamilyen legitimizációs tényezőre. Meg kell teremteni az L és a G alrendszer közötti kapcsolatot, tehát a nacionalizmust ki kell teljesítenie, homogenizációra van szükség, hogy az adott etnikai csoport biztosítani tudja hatalmát. Azaz az L és a G alrendszer közötti legitimáció a domináns etnikai csoport nacionalizmusa lesz. Az utóbbi csoport akkor alkalmazza a kirekesztés stratégiáját, hogyha a kisebbségi csoport már megszerveződött az I alrendszerben, tehát az L és az I között már létesült korábban valamilyen kapcsolat. Ebben az esetben a domináns etnikai csoport megakadályozhatja azt, hogy a kisebbségi etnikai csoport részt vegyen a G alrendszerben, illetve az L és a G közötti kapcsolat mentén szerveződő legitimációs tényező következtében megakadályozhatja közvetett módon a kisebbségnek az L és az I közötti kapcsolatát, ami veszélybe sodorhatja a kisebbségi csoport fennmaradását, ugyanis számukra a legitimáció és a visszacsatolási mechanizmus csak ezen a csatornán keresztül

²⁷ Marx, Anthony: A kirekesztő nemzetállam. *Magyar Kisebbség* (2006) No. 3–4.

valósulhat meg. Az ilyen típusú törésvonalakat, amelyek az I alrendszeren belül megtalálhatók, viszont nem jelennek meg a G alrendszerben, latens törésvonalaknak nevezem.

A többségi etnikai csoport másik stratégiája a befogadás. Milyen esetben lehet ezt alkalmazni? Az előbbi logika alapján ez akkor képzelhető el, hogyha a kisebbségi etnikai csoport az I alrendszerben jelen van, viszont az L alrendszerrel való kapcsolata a modern társadalom korai stádiumában már nagyon gyenge (a többségi és a kisebbségi etnikai csoportok közötti kulturális különbségek könnyen áthidalhatók; a kisebbségi csoport az I alrendszerben jelen van, viszont nincs e csoportnak politikai elitje). Az ilyen típusú kisebbségi etnikai csoportokat a többségi könnyen asszimilálni tudja, mert az I alrendszerben lévő pozíciójuk nagyon gyenge.

A viszonyok elemzése után a kisebbségi csoportok stratégiáját is érdemes megvizsgálni. Vegyük most csak azt az esetet, amikor az I alrendszerben a modern társadalom kezdeti stádiumában található egy erős kapcsolatokkal rendelkező kisebbségi csoport, azaz az L és az I közötti kapcsolatok egyértelműek, illetve az is elképzelhető, hogy a G és az I között is létesült valamilyen típusú kapcsolat (a politikai rendszerben részt vesznek). Mi ezen feltételek teljesülése esetén a kisebbségi etnikai csoport stratégiája? A kisebbségi csoport domináns stratégiája a kulturális reprodukció, ezt pedig úgy tudja megvalósítani, ha különálló szervezeti hálót hoz létre, azaz egy olyan pillért az adott társadalmon belül, amely az I alrendszerben található meg.²⁸ Tehát ők is ugyanazt szeretnék, amit a többségi csoport, azaz egy sajátos nemzetépítő stratégiát követnek. Hogy ha pedig a G alrendszerben megjelenik a kisebbségi etnikai csoport politikai elitje, akkor a G és az L között is fog létesülni kapcsolat. A többségi etnikai csoport tehát egy kirekesztő vagy befogadó stratégiát követ, míg a kisebbségi etnikai csoport a kulturális reprodukció biztosításáért küzd.²⁹

Ezekből a viszonyokból lehet származtatni az etnikai jellegű törésvonalat. Azonban két típusa létezik ez utóbbinak: az egyik az, hogy ez a konfliktus megjelenik a politikai rendszerben, a másik pedig az, hogyha nem jelenik meg (latens törésvonal).

A kulturális törésvonalak kapcsolata

Az AGIL-modell értelmében az I alrendszerben lévő etnikai csoportok állandó visszajelzést kapnak az L és a G alrendszerektől. Az L-n keresztül történik a belső visszacsatolás, míg a külső a G-n keresztül érkezik, azaz a politikai rendszer-

²⁸ Enyedi Zsolt: Pillér és szubkultúra. A politikai-kulturális tagolódás egy lehetséges fogalmi kerete. *Politikatudományi Szemle* (1993) No. 4., 21–50.; Kántor Zoltán: Kisebbségi nemzetépítés. *Regio* (2000) No. 3. 219–241. alapján.

²⁹ I. m. Marx (2006), illetve I. m. Kántor (2000) alapján.

ren keresztül csatornázódik be. E kölcsönös kapcsolatok miatt az etnikai csoportok állandó visszajelzésben részesülhetnek, így a csoport határait állandóan újra kell értelmezniük, azaz kvázi az identitásukat. Ezek a mechanizmusok működnek a többségi és a kisebbségi etnikai csoportok esetében is. Tehát az etnikai törésvonalak alapvetően dinamikusak, azaz könnyen megváltozhatnak. Például bizonyos külső tényezők miatt (G alrendszerben keletkezik ez az információ) az etnikai csoport vezetői meg akarják változtatni a hozzáállásukat a kisebbségi csoporttal kapcsolatosan, vagy az utóbbi enged radikális követeléseiből, és együttműködésre kész a többségi csoporttal.

Az etnikai törésvonalak dinamikusságára vonatkozó megállapításaimat a későbbiekben még fel fogom használni, most vizsgáljuk meg azt, hogy milyen viszony jellemző a kulturális törésvonalak között. Tehát ebben az esetben létezik egy etnikai és valamilyen más típusú kulturális jellegű törésvonal (civilizációs, regionális). Hogy ha ez az eset fennáll, akkor a viszonyt alapvetően a G alrendszerben lévő politikai elit fogja meghatározni. Milyen esetek lehetségesek?

1. A többségi és a kisebbségi csoportnak is lételeme az etnikai törésvonal fenntartása, emiatt más típusú kulturális törésvonalak marginálisak lesznek, se a többséginek, se a kisebbséginek nem áll érdekében ezt a típusú konfliktust intézményesíteni.
2. Egy új csoport jöhet létre, amely figyelmen kívül hagyja az etnikai törésvonalat, más jellegű identitás mentén szerveződhetnek, ennek következtében pedig létrejöhet egy politikai elit a G alrendszerben. Ez a szerveződés valamilyen megmaradt régi kulturális különbségnek tudható be.

Az 1-es esetben egyértelmű a viszonyulás, azaz az etnikai törésvonal lesz a domináns, míg az egyéb kulturális törésvonalak és az ebből származtatható regionális törésvonalak szubdominánsak lesznek. A dominánson azt értem, hogy a politikai rendszerben ez a típusú törésvonal megjelenik, míg a szubdomináns éppen ez utóbbi miatt nem jelenhet meg a G alrendszerben. Miért nem intézményesülhetnek az ilyen típusú konfliktusok? A G alrendszerben két etnikai csoport van jelen, ebből az következik, hogy a kisebbségi etnikai csoport pártja is képes valamilyen módon visszajelzést adni nemcsak az I alrendszerben lévő csoportjának, hanem az L-nek is. A nacionalizmuselméletek szerint ellentmondáshoz jutunk, azonban szerintem ez csak látszólag van így, újra kell értelmeznünk a G és az L közötti kapcsolatokat. A többségi csoport etnikai identitásának intézményesülése nem épülhet ki teljes mértékben pontosan amiatt, mert a társadalmi rendszerben jelen van egy kisebbségi etnikai csoport, és a G-ben pedig az érdekeit képviselő kisebbségi etnikai párt. Ebből az következik, hogy az utóbbi kapcsolatban van az L alrendszerrel, ő is tud létesíteni egy legitimációs tényezőt.

A kisebbségi etnikai csoport legitimációs tényezői is biztosítva vannak, ezért érdekükben áll az, hogy ez a rendszer fennmaradjon. A többséginek pedig úgy-

szintén. A másik érvem az egyensúlyi helyzet bizonyítására az, hogy a kisebbségi etnikai csoport etnikai pártja úgy tudja szavazatait maximalizálni, ha az etnikai törésvonalhoz kapcsolódó politikai kérdéseket tematizál. Ezáltal kerülhet be a G alrendszerbe, és csakis így tudja a későbbiekben az L alrendszerrel való kapcsolatát kiépíteni.³⁰

Az ilyen típusú társadalomban az etnikai törésvonal egyértelműen domináns lesz. Mind a két erős etnikai csoport ezen egyensúlyi helyzet fenntartásában lesz érdekelt, így minden más típusú kulturális csoport marginális lesz a rendszerben.

A 2. számú eset azt az elméleti kérdést veti fel, hogy a nacionalizmus intézményesülése után létre lehet-e hozni új típusú kulturális ismérveken alapuló csoportokat (közös vallás, közös politikai kultúra, a többség és a kisebbség tagjait is magában foglalhatja). Elméletileg elképzelhető, hogy egy ilyen típusú csoport jelenjen meg az I alrendszerben, viszont gyakorlati szempontból nem tartom megvalósíthatónak azt, hogy a G alrendszerben is megjelenjen e csoport, esetleg csak hosszú távon.

Milyen tényezők határozhatják meg az új típusú csoport (kulturális alapon szerveződő) kialakulását? A többségi etnikai csoport identitásának intézményesülése után a nacionalizmus lett a politikai rendszer legfontosabb legitimációs tényezője. Minden modern társadalomban sikeresen végbementek ezek a folyamatok? A kérdések megválaszolásához ebben az esetben is a G és az L alrendszer közötti kapcsolatot kell megvizsgálunk. Az előbbi részben azt állítottam, hogy a kisebbségi etnikai csoport is képes valamilyen kapcsolatot létesíteni a G és az L alrendszerek között. Egyensúlyi helyzet alakul ki, a kisebbségi és a többségi etnikai csoport is érdekelt abban, hogy ez fennmaradjon. Azonban mi történhet abban az esetben, hogyha a többségi és a kisebbségi etnikai csoportnak, valamilyen történelmi okból kifolyólag, gyenge az L alrendszerrel való kapcsolata? Például egymással párhuzamosan több etnikai csoportból alakult ki a mai többségi etnikai csoport, a későbbiekben pedig a homogenizációjuk nem valósult meg teljesen, illetve e csoportok régebben más kulturális körhöz tartoztak. Hogyan lehet ezt megállapítani? Valamilyen külső attribútumot kell keresnünk, például vallási, nyelvi, politikai kulturális különbségeket. Hogy ha ezek fennmaradtak, tehát találunk ilyen típusú eltéréseket a modern társadalomban, akkor elképzelhető az, hogy kulturális alapon szerveződhetnek új típusú csoportok. Ez azonban csak elméletileg lehetséges. A G alrendszerben ugyanis jelen van a többségi és a kisebbségi etnikai csoport, akik abban érdekeltek, hogy az egyensúlyi helyzet fennmaradjon, ráadásul a politikai elitjük is jelen van a G alrendszerben, így folyamatosan alakítani tudják az L és a G közötti kapcsolatot, esetleg valami-

³⁰ Reilly, Benjamin: *Democracy in Divided Societies*. New York, 2001, Cambridge University Press hasonló megközelítésről ír.

lyen más típusú legitimációs tényezőt használnak fel, ilyen lehet például a vallás, amely a premodern társadalmak legfontosabb legitimációs tényezője volt.³¹ Tehát nem tartom kivitelezhetőnek egy új típusú kulturális alapon szerveződő csoportnak a G alrendszerben való megjelenését az etnikai törésvonal erőssége miatt, mert a G és az L közötti kapcsolat erős.

A regionális és az etnikai törésvonal vizsgálata

Miért nem jelenik meg a regionális törésvonal a román politikai rendszerben? Elsőként a Molnár által alkalmazott módszertant fogom kritizálni.³² Szerinte a különbségek megmaradtak, sőt politikai szinten is megjelennek. Azonban álláspontom szerint rossz ok-okozati összefüggéseket használ, emiatt pedig hibás következtetéseket von le.

Milyen alapfeltételezéssel él? Szerinte a regionális törésvonal leképeződik a politikai rendszerbe, mármint az AGIL-modell szerint a G alrendszerbe. Milyen következtetést vonhatunk le ebből? Hogy ha elfogadjuk ezt az alapfeltételezést, akkor ez azt feltételezi, hogy a regionális törésvonalnak van politikai támogatottsága az I alrendszerben, azaz létezik valamilyen potenciális szavazótábor, a pártok pedig szavazatszerzési stratégiájuk miatt tematizálják a regionális jellegű kérdéseket. Vizsgáljuk meg a romániai elnökválasztási eredményeket.

Az 1996. évi választási eredmények látszólag az ő elméleti hipotézisét igazolták, ugyanis politikai szinten is jelen volt a megosztottság. A Demokratikus Konvenció az erdélyi megyék zömében győzött, míg a posztkommunista párt a másik két régióban szerzett többséget.³³ Azt állítja, hogy Erdély politikai kultúrája miatt győztek a liberális erők. Viszont szerintem ez egy hibás ok-okozati összefüggés. Miért is? Ennek több oka is van, de legfőképpen az, hogy a mostani politikai rendszer nem akar regionális szintű témaköröket elővenni, kvázi nem a regionális törésvonal implikálja a politikai témákat. Ezt több politikai ténnyel is lehet bizonyítani, de talán a legjobb példa a 2002–2003-as román alkotmányról szóló vita.³⁴

Három álláspont bontakozott ki. Nagy Románia Pártja nem akart semmilyen módosítást. A második álláspontot szinte az összes többi párt képviselte. Az Európai Unióhoz való csatlakozás miatt van szükség pár módosításra. A harmadik álláspontot az RMDSZ bizonyos körei képviselték. Torró T. Tibor például felvetette azt, hogy az új alkotmányba bele kellene venni a regionalizmus gondo-

³¹I. m. Anderson (2004).

³²Molnár Gusztáv: Romániai választási geográfia. Adatok. *Provincia* (2000) No. 1.

³³I. m. Molnár (1997).

³⁴Románia alkotmánya (2007) <http://politika.transindex.ro/?cikk=2013> (Utolsó letöltés időpontja: 2007. december 7.)

latát. Éles vita bontakozott ki, a parlamenti pártok közül senki sem támogatta elképzeléseit.³⁵

Amennyiben Molnár Gusztávnak igaza lenne, akkor a liberális erőknek egyértelműen támogatniuk kellett volna a regionalizmus gondolatát. Viszont nem álltak ki a regionális gondolatok mellett, pontosan a román nacionalizmus logikájából fakadóan (egységesítés, különbségek felszámolása a három etnikai csoport között). A választási térképek semmit sem jelentenek, a jelenlegi román politikai rendszer nem akar semmilyen regionális kérdésbe mélyen belemenni, nem nagyon akarja a témát képviselni, ezáltal pedig egy markánsabb politikai vitát generálni. Pontosabban valamilyen devolúciós modellből származó területi átrendeződést.³⁶ Emiatt szerintem teljes mértékben elvethető Molnár Gusztáv választásokkal kapcsolatos hipotézise.

Ráadásul a 2000. évi elnökválasztások első fordulójában Vadim Tudor, a Nagy-Románia Párt elnökjelöltje négy erdélyi megye kivételével győzött.³⁷ Ez pedig újabb problémát okoz az elmélete szempontjából. Másrészt ez a tény bizonyítja az előbbi fejezetben kifejtett gondolataimat, mármint azt, hogy az erdélyi társadalom jelentős mértékben megváltozott a 20. század során. Miként képzelhető el az, hogy Erdélyben, amely a latin kultúrkörhöz tartozik, mégis a magyar többségű megyék kivételével győzelmet aratott a Nagy-Románia Pártja? Molnár a 2000-es választásokat azzal magyarázta, hogy szerinte ez csak a látszat, továbbra is a liberális erők az erősebbek, csak mivel több romániai párt képviseli ezeket az eszméket, így ezeket a szavazatokat aggregálni kellene.³⁸ Azonban ez elég rossz megközelítés, ugyanis a pártok eltérő érdekeket képviselnek. Másrészt ez szintén abban az esetben lenne igaz, hogyha a liberális erők tematizálnák a regionalizmus kérdését. Viszont ezt egyik párt sem támogatja. Miért is kellene támogatniuk? A szavazatszerző stratégia miatt számukra az lenne kifizetődő, hogyha képviselnék a regionális témákat, mert így szerezhetnének minél több szavazatot. Azonban ez a romániai politikai rendszerben nem áll fenn.

A 2004. évi elnökválasztási eredményekből semmilyen három területi régió közötti markáns eltérést nem tudunk megállapítani. A politikai rendszer továbbra sem akar ténylegesen a regionális kérdésekkel foglalkozni.³⁹ Szász Alpár Zoltán

³⁵ Bakk Miklós: A román alkotmány módosítása – a szerves fejlődés határpontján. *Regio* (2003) No. 4.

³⁶ Provincia (2001) alapján; I. m. Bakk Miklós – Szász Alpár Zoltán – Székely István Gergő (2004); Kocsis Gabriella – Szabó Róbert: Románia. In Kardos József – Simándi Irén (szerk.): Európai politikai rendszerek. Budapest, 2004, Osiris Kiadó, 711–736.

³⁷ Romániai választások (2007). In <http://www.electoralgeography.com/new/en/countries/r/romania/romania-presidential-election-2000.html> (Utolsó letöltés időpontja: 2007. december 7.)

³⁸ I. m. Molnár (2000).

³⁹ I. m. Bakk – Szász – Székely (2005); I. m. Kocsis – Szabó (2004).

is arról értekezik egyik cikkében, hogy a regionalizmus kérdése nem politikai prioritás Romániában.⁴⁰

Egyedül a Parasztpárt próbálkozott még a 2000-es évek elején a regionális érdekek képviselésével. Politikai témává tette a vallási toleranciát, illetve történelmi igazságtételt követelt a görög katolikusok számára. Azonban nem sikerült ez a mobilizációs kísérlete. A 2000-es és a 2004-es választásokon kudarcot vallott.⁴¹ Megállapíthatjuk azt, hogy a regionális törésvonal nem képződik le a politikai rendszerbe, ugyanis a pártok nem tematizálják ezt a kérdést. Tehát egy latens törésvonalról van szó.

A politikai rendszerben a regionális törésvonal a román nacionalizmus és a magyar kisebbség nemzetépítő stratégiája miatt nem jelenhet meg. A következőkben az előbbi két tényezővel kapcsolatos folyamatokat fogom bemutatni.

A többségi román nacionalizmus

A román nacionalizmust az etnoszimbolista megközelítés alapján érdemes megvizsgálni. A modernista megközelítések két szempont miatt is elvethetőek. Egyrészt mert nem tudunk éles cezúrát húzni a modern és a premodern társadalmi rendszer között.⁴² Ráadásul a román modernizáció meglehetősen későn ment végbe, egy felülről irányított „rendszerváltás” történt meg. Nem lehet éles kontrasztot húzni a román történelemben, mint a magyar esetében, nálunk az 1848-as forradalom egyértelműen kontrasztként szolgál.⁴³ A másik érv a modernista elméletek alkalmazása ellen az, hogy 1918-ig a román nép megosztott volt, tehát külön fejlődtek, viszont a Gellner által kifejtett modernizációs folyamatok már a 19. század második felében végbementek, az ipari forradalomra gondolok elsősorban.⁴⁴ A harmadik ellenérvként pedig a vallás szolgál. Anderson foglalkozott ezzel a kérdéssel. Szerinte a modernizáció előtt a vallás folyamatosan elveszítette legitimizációs szerepét, ennek következtében pedig újnak kell létrejönnie, ez pedig a nacionalizmus.⁴⁵ Azonban az 1990-es évektől kezdődően egyre jobban

⁴⁰ Szász Alpár Zoltán: A demokrácia modelljei Romániában: a valóság számokban kifejezve. *Magyar Kisebbség* (2002) No. 3.

⁴¹ Szilágyi Zsolt: A romániai politikai rendszer domináns törésvonalai. In I. m. Bodó Barna (2002) 10–18; I. m. Bakk – Szász – Székely (2005).

⁴² I. m. Smith (2004).

⁴³ Durandin, Catherine: *A román nép története*. Budapest, 1998, Maecenas Könyvek.

⁴⁴ Gellner, Ernest: A nacionalizmus kialakulása: a nemzet és az osztály mítoszai. In Kántor Zoltán (szerk.): *Nacionalizmuselméletek*. Budapest, 2004, Rejtjel Kiadó.

⁴⁵ I. m. Anderson (2004).

erősödött a vallás szerepe, sőt az állam és az egyház közötti kapcsolatok elmélyültek.⁴⁶

A modernista megközelítések helyett az etnoszimbolisták, elsősorban Smith, elméletének feltevéseiből kell kiindulnunk. Szerintük a modernizációs folyamatok nem képeznek éles választóvonalat, azaz elismerik azt, hogy a nacionalizmus a modern kor terméke, viszont gyökerei a premodern korszakban jöttek létre. Tehát megpróbálják dinamikusan szemlélni a nacionalizmus kialakulásának és intézményesülésének folyamatait. Románia történelemére ez sokkal jobban illeszthető. Smith szerint a modernizáció előtt is léteztek kulturális közösségek, etnikai közösségeknek nevezte el ezeket. Hat ismérvvvel definiálta az etnikai közösségeket: népcsoport meghatározza önmagát, létezik egy származási mítosz, a csoport kollektív emlékezettel rendelkezik, tagjai közös történelmi területen élnek, közös kultúrával rendelkeznek, és szolidárisak egymás iránt.⁴⁷ Vizsgáljuk meg ezeket az ismérveket a román nép esetében. A román nép sokáig nem definiálta magát egységesen. A román szó eredetileg szabadparasztot jelentett, azonban a parasztság jobbágy sorba való taszítása után a népnév is veszített jelentőségéből.⁴⁸ A 19. század első felében még mindig a regionális elnevezés volt mérvadó: árgyelánok, muntyánok és moldovánok. A román elnevezés csak a század második felében erősödött meg, de továbbra is, sőt mind a mai napig megmaradt a regionális elnevezés.⁴⁹ A következő ismerv a származási mítosz, ez Erdélyben alakult ki elsőként, ott fogalmazódott meg a kontinuitás elmélete, amit később a moldovaiak és a havasalföldiek is átvettek.⁵⁰ A kollektív emlékezet a legbizonytalanabb ismerv, ugyanis elméletileg három etnikai közösségről beszélhetünk, akik teljesen más történelmi emlékekkel rendelkeznek. A havasalföldiek és a moldovaiak más kultúrkörhöz tartoztak, más tényezők formálták identitástudatukat.⁵¹ Itt érdemes felhasználnunk még az identitás fogalma kapcsán említett elképzelésemet, miszerint az identitások folyamatosan formálódnak a különféle belső és külső hatások miatt. Ebben az esetben az erdélyi románokat más tranzakciós hatások is érték, mint a havasalföldieket és a regátiakat, ugyanis más kultúrkörhöz tartoztak.

⁴⁶ Andreescu, Liviu: The construction of Orthodox churches in post-communist Romania. *Europe–Asia Studies* (2007) No. 3.

⁴⁷ I. m. Smith (2004).

⁴⁸ Miskolczi Ambrus: *Eszmék és téveszmék. Kritikai esszék a román múlt és jelen vitás kérdéseit tárgyaló könyvekről*. Budapest, 1994, Bereményi Könyvkiadó, 117.

⁴⁹ Boia, Lucian: *Történelem és mítosz a román köztudatban*. Kolozsvár, 1999, Kriterion Könyvkiadó, 157–190.

⁵⁰ Uo. és Balogh László: *Románia története*. Budapest, 1998, Aula Kiadó.

⁵¹ Ezt erősíti meg I. m. Boia (1999), és Mitu, Sorin: Illúziók és valóság Erdélyben. *Beszélő* (1998) No. 9.

A következő ismérv a közös történelmi terület, ami szintén nemigen jellemző a román népre, ugyanis egymástól elkülönülten éltek egészen 1918-ig.⁵² A közös kultúrkör kapcsán sem alkothatunk egységes képet, pontosan amiatt, mert más civilizációhoz tartoztak. A szolidaritás kérdése pedig nemigen merült fel. Sőt 1843-ban Kogalniceanu szerint a románokat a széthúzás jellemzi, akárcsak az ókori görögöket. Boia szerint pedig az 1859-es egyesülés után az országhatárok elmosódtak, viszont Moldova és Havasalföld továbbra is különálló egységként működött.⁵³

Tehát összességében megállapíthatjuk azt, hogy három különálló etnikai közösségről beszélhetünk. Ennek alapján négy fontos következtetést vonhatunk le. Elsőként azt, hogy csak 1918 után kezdett el intézményesülni az egységes román nacionalizmus, mindaddig nem is tudott, mert hiányzott az egységes állam. Másodsorban pedig azt, hogy a máshol szokásos átmeneti fázis, azaz a politikai intézményesülés folyamata, elég gyorsan végbement. Harmadsorban pedig azt, hogy más népek esetében Smith szerint az etnikai homogenizáció előfeltétel, itt pedig következményként jelent meg.⁵⁴ Az utolsó következtetésem pedig az, hogy Smith szerint a nacionalizmus egy konstruktív és egy valós folyamat egyszerre.⁵⁵ Azonban Romániában több a konstruktív elem, ez pedig az 1920-as évek után bontakozott ki igazán. Ekkor intézményesültek a különféle román mítoszok, mint például az, hogy a román nép mindvégig egységes volt. Azonban az előbbi tényezőkből megállapíthatjuk azt, hogy ez egy mítosz. Boia azt állítja, hogy a két világháború között még a különféle nézetek ütköztek egymással. Csak a kommunizmus időszakában értékelődött fel e mítosz szerepe. Legfőbb oka az volt, hogy ezzel akarta a román kommunista rendszer kifejezni azt, hogy Románia önálló politikát folytat, történelmi okok miatt meg akarta magát különböztetni a szovjet rendszertől.⁵⁶

Ha jobban belegondolunk az etnoszimbolista elméletek sem magyarázzák meg teljes mértékben a román nacionalizmust. Viszont a modernista elméletekkel szemben sokkal jobban leírják a valóságot. Éppen emiatt az etnoszimbolista elmélet finomítására van szükség. Főként az etnikai közösségek fogalmát illetően. A történelem folyamán sohasem volt egészen 1918-ig egységes román nemzet, utána pedig továbbra is megmaradtak a regionális különbségek, azaz az etnikai közösségi tudat is. Ez viszont nem következik az etnoszimbolista elméletekből.⁵⁷ A probléma valószínűleg a homogenizációs folyamatokkal, azaz az intézményesüléssel van. Tehát nem sikerült ezt teljes mértékben megvalósítani, mert a múlt-

⁵² A román történetírás számára is egy módszertani probléma. I. m. Boia (1999).

⁵³ I. m. Miskolczy (1994) és i. m. Boia (1999) 160–161.

⁵⁴ I. m. Smith (2004).

⁵⁵ Uo.

⁵⁶ I. m. Boia (1999), és i. m. Durandin (1998) 411–417.

⁵⁷ I. m. Smith (2004).

ban három különálló etnikai közösség keletkezett, másrészt más politikai kultúrkörökhöz tartoztak. Más hatások érték őket, amit már a harmadik fejezetben bemutatam.

Ennek kapcsán kell visszatérnünk a parsonsi modellre. 1918 előtt végbement többé-kevésbé az etnikai közösségek modernizációs folyamata, azaz lassan elkezdődött saját társadalmuk differenciálódása. Emiatt a 19. században a saját identitástudatuk is megjelent a politikai szinten, egymástól elkülönülten. Azaz az L és az I alrendszerek között létrejöttek az identitástudatok, majd ezek politikai szinten is megjelentek (G).⁵⁸ Havasalföld és Moldva esetében ez egyértelmű. Erdélyben pedig ez 1918-ban történt meg ennek a ténynek a deklarálása a gyulafehérvári gyűlésen.⁵⁹ Tehát az egyesülésig a politikai szinten is megjelentek a regionális tudatok.⁶⁰

Azonban 1918 után elkezdődött a homogenizáció, aminek legfőbb elve a román nép egysége volt.⁶¹ Egymással szemben ezek az etnikai közösségek a befogadás stratégiáját alkalmazták, ugyanis a különbségek ellenére politikai elitjüknek eltökélt céljuk volt az, hogy megvalósítsák az egységes román államot.

A román nép egységének kérdése az 1991-ben elfogadott alkotmányban is megjelenik. Az első cikkelye azt fejezi ki, hogy a román állam oszthatatlan, a negyedik pedig a román nép egységét rögzíti.⁶² Ezek mind arra utalnak, hogy a román politikai elit célja a régi etnikai csoportok közötti különbségek felszámolódása. A homogenizáció a legfontosabb. 1965-ben, Ceaușescu hatalomra kerülése után újra engedélyezték a különféle nemzeti szimbólumokat.⁶³ A román rendszerváltás után pedig nemzeti ünneppé nyilvánították december 1-jét, amely szintén a nemzeti egységet deklarálja. A homogenizáció politikája nagyon fontos a román politikai elitnek.⁶⁴

Miért lényeges, hogy ez teljes mértékben sikerüljön? Anderson elméletét kell felhasználnunk a kérdés megválaszolásához. Szerinte a nacionalizmus egy legitimizációs tényező, ami a vallás helyére épül be.⁶⁵ Viszont – mint említettem – a román ortodox egyház és a román állam között eléggé elmélyültek a kapcsolatok, ezt mutatja be részletesen Andreescu egyik cikkében.⁶⁶ Tehát a román állam

⁵⁸I. m. Parsons (1988).

⁵⁹I. m. Molnár (1997), i. m. Durandin (1998), i. m. Balogh (2001).

⁶⁰I. m. Boia (1999), sőt 1931-ben Romulus Boila egy föderális alkotmányt javasolt, lásd Grüber Károly: A Sabin Gherman-jelenség, avagy van-e esélye az erdélyi regionalizmusnak? *Pro Minoritate* (1999) No. 1.

⁶¹I. m. Balogh (2001), i. m. Durandin (1998), i. m. Boia (1999).

⁶²Románia alkotmánya (2007).

⁶³Brubaker, Rogers – Feischmidt Margit – Fox, Jon – Grancea, Liana: *Nationalist Politics and Everyday Ethnicity in a Transylvanian Town*. Princeton, 2006, Princeton University Press.

⁶⁴Matei, Sorin: The Emergent Romanian Post-Communist Ethos. *Problems of Post-Communism* (2004) No. 3–4.

⁶⁵I. m. Anderson (2004).

⁶⁶I. m. Andreescu (2007).

továbbra is használja a vallást legitimizációs szempontból, a legfontosabb kérdés ennek kapcsán az, hogy miért szorul rá. Ennek oka valószínűleg abban rejlik, hogy a román nacionalizmus intézményesülése nem ment teljesen végbe, járulékos szerepre szorul. Másrészt az oszthatatlanság elvének meghirdetése arra utal, hogy a román politikai elit tisztában van a regionális törésvonalakkal. Azaz a román nacionalizmus intézményesülésének hiányosságaival.

A kisebbség nemzetépítési stratégiája

A romániai magyar kisebbség a kommunista rendszerben eléggé hátrányos helyzetben volt. 1959-ben a Bolyai Egyetem autonómiáját megszüntették. 1960-ban a Magyar Autonóm Területet átszervezték, majd 1968-ban felszámolták. Ezzel a két történelmi eseménnyel lehet leginkább illusztrálni, miért is küzd a romániai magyarság.⁶⁷

Az 1990-es évek után egyértelműen valamilyen típusú kulturális vagy területi autonómiát követelnek, illetve helyre szeretnék állítani a Bolyai Egyetem autonómiáját.⁶⁸ Ez a két követelés természetesen szoros összefüggésben van a kulturális reprodukció folyamatával. Ennek biztosításához milyen tényezőkre van szükség? A kulturális reprodukció biztosításához szükséges egy pillért szervezni, amelynek legfőbb célja az, hogy valamilyen intézményi rendszer jöjjön létre e csoport jogainak biztosítására. A fragmentált társadalmakban elég sok pillért lehet találni, bár sokan megkérdőjelezzik ennek jelentőségét.⁶⁹ Azonban szerintem az 1990-es években valamilyen oszloposodás történt a romániai magyarság esetében.⁷⁰

Milyen célokat képviselhet az erdélyi magyarság pillére? Egyrészt a kulturális reprodukciót biztosíthatja szervezett keretek között, különféle hálózati struktúra segítségével összetarthatja az etnikai csoportot. Kántor Zoltán a *Kisebbségi nemzetépítés* című cikkében azt állítja, hogy az erdélyi magyarság politikájának célja az, hogy egy ilyen típusú, jól működő intézményi rendszert hozzon létre.⁷¹ Tehát a magyar kisebbség nemzetépítő stratégiát folytat. Kántor Hroch elméletéből vezeti le ez előbbi állítását. Hroch foglalkozott a nemzetépítési fázisok kérdésével. Szerinte három fázist lehet megkülönböztetni:

⁶⁷I. m. Brubaker – Feischmidt – Fox – Grancea (2006).

⁶⁸*Magyar Kisebbség* (2000) No. 2. alapján.

Lásd: <http://www.jakabffy.ro/magyarkisebbsseg/index.php?action=lsz&lapid=15> (Utolsó letöltés időpontja: 2009. január 27.)

⁶⁹I. m. Enyedi Zsolt (1993) 21–50.

⁷⁰I. m. Kántor (2000).

⁷¹Uo.

1. A nemzeti kultúra fejlesztése a helyi nyelven, azaz az oktatásban, a közigazgatásban.
2. Az állampolgári jogok és a politikai öngazgatás elnyerése, azaz valamilyen típusú autonómia megvalósítása.
3. Az etnikai alapon szerveződő teljes társadalmi struktúra létrehozása, azaz a pillér megteremtése.⁷²

Az 1-es és a 2-es pontok szorosan kapcsolódnak a fejezet elején említett történelmi példához: oktatás és autonómia. Ezek a kérdések állandóan felmerülnek, a G alrendszerben lévő magyar kisebbség politikai elitjének köszönhetően, ugyanis állandóan tematizálják ezeket a kérdéseket.

Kymlica szerint ha elismerjük, hogy a többségének jogában áll a nemzetépítés, akkor ezt a nemzeti kisebbségektől sem tagadhatjuk meg.⁷³ Tehát a fragmentált társadalomban a többségi és a kisebbségi etnikai csoport célja a kulturális reprodukció, vagyis a nemzetépítés. Ennek beteljesülése akkor történik meg, amikor kiépül egy pillér. Persze ez heterogén, több csoportból tevődik össze, mivelhogy vertikális alapon szerveződik, így politikai elitjük között lehetnek markáns eltérések, viszont azonos célokért küzdenek, ami miatt kénytelenek együttműködni.

Hogyan lehet a kisebbség nemzetépítési stratégiáját beleilleszteni új elméleti megközelítem keretébe? Az ilyen típusú csoportok az I alrendszerben találhatóak meg természetesen, amelynek erős kapcsolata van az L alrendszerrel. Az erdélyi magyar kisebbség kapcsolatban van a G alrendszerrel. Az RMDSZ a magyarság etnikai pártja, amely képviseli a magyarság érdekeit.⁷⁴ Emiatt pedig a G alrendszerben lévő erdélyi magyar elit kapcsolatot alakíthat ki az L alrendszerrel is. Alapvetően a nemzetépítési stratégia ezzel a folyamattal írható le, viszont természetesen több tényező is akadályozhatja e politika sikerességét. Például megnehezítik az etnikai párt bekerülését a törvényhozásba, így az etnikai csoport elitje nem tud kapcsolatot létesíteni a G alrendszerrel, vagy a G és az L közötti kapcsolatok nem épültek ki teljes mértékben, azaz az oktatás, az autonómia, a pillér céljait nem tudja teljes mértékben megvalósítani a többségi etnikai csoport nacionalizmusa miatt, ami teljeskörűen intézményesítve van, amit a G és az L közötti kapcsolatok erősségével lehet magyarázni.

A kisebbségi nemzetépítési stratégia az RMDSZ politikájában is megjelenik. Bakk Miklós *Az eredettől a kezdetig* című cikkében az RMDSZ stratégiáját elemezte. Három típust különböztetett meg: autonómiakövetelések 1992 óta; erdélyi regionális stratégia az 1999-es csíkszeredai RMDSZ-kongresszus óta; konzoci-

⁷² Hroch, Miroslav. A nemzeti mozgalomtól a nemzet teljes kifejlődéséig: a nemzetépítés folyamata Európában. *Regio* (2000) No. 3.

⁷³ Kymlicka gondolatait Kántor idézi, lásd i. m. Kántor (2000).

⁷⁴ I. m. Bakk – Szász – Székely (2005).

ációs stratégia, illetve az oszloposodás elősegítése.⁷⁵ Tehát az RMDSZ egyértelműen képviseli a G alrendszerben a kisebbség nemzetépítési stratégiáját.

Összességében azt állapíthatjuk meg, hogy az erdélyi magyar politikai elit fő célja a kulturális reprodukció biztosítása, viszont a Hroch-féle tipizálás szerint még csak az 1-es fázisban tart. Miért is? A kisebbség oktatási jogait az 1995. évi 84. törvény, míg a magyar anyanyelv adminisztratív használati szinten való jogát az 1991. évi 69. törvény deklarálja.⁷⁶ Mindkettő hagy kívánnivalót maga után, viszont az alapvető jogokat rögzíti. Bár több szerző is amellet érvel, hogy elkezdődött a pilléresedés folyamata Erdélyben, viszont ennek teljes körű kiépüléséhez szükség van valamilyen típusú autonómiára a román államon belül.⁷⁷

Az etnikai törésvonal

Az elméleti részben az etnikai törésvonal létét abból vezettem le, hogy a többség egy kirekesztő stratégiát folytat, míg a kisebbség a kulturális reprodukció biztosításáért küzd. Ezekből a viszonyokból származtatható az etnikai törésvonal.

Az etnikai törésvonalaknak két típusát különböztettem meg: ami megjelenik a politikai rendszerben, illetve ami nem. Ez utóbbit latens törésvonalnak neveztem el.

Az előbbi fejezet alapján egyértelműen megállapíthatjuk azt, hogy Romániában van egy ilyen típusú törésvonal, amely a politika szintjén is megjelenik, ugyanis a kisebbség politikai elitje a G alrendszerben megtalálható.

Hogyan lehetne mérni az etnikai törésvonalak erősségét, milyen tényezők határozzák meg? Ennek kapcsán két megközelítést lehet felhasználni. Horowitz szerint a kisebbség etnikai pártjának támogatottsága a legjobb megnyilvánulási forma.⁷⁸ Azaz a kisebbségi etnikai csoport döntő többsége a saját etnikai pártjára szavaz. Ez a megközelítés teljesen releváns Romániában, ugyanis az erdélyi magyarság döntő többsége az RMDSZ-re szavaz, illetve érdekes az is, hogy a részvételi arányuk a románokhoz képest magasabb.

A másik megközelítés az lenne, hogy bizonyos politikai témákat kellene megvizsgálni, hogy azokhoz a többség és a kisebbség politikai elitje miként viszonyul. Tehát a politikai témákat kellene egyesével elemezni.

Az etnikai törésvonal erősségét az 1990-es marosvásárhelyi incidens bizonyítja leginkább, amelynek a hivatalos jelentések szerint három halálos áldozata és 209 sérültje volt.⁷⁹ A következő fontosabb esemény 1991-ben történt, Románia

⁷⁵ Bakk Miklós: Az eredettől a kezdetig. *Provincia* (2000) No. 7.

⁷⁶ Mihaiescu, Mihaela: Dampening the Powder Keg: Understanding Interethnic Cooperation in Post-Communist Romania (1990–96). *Nationalism and Ethnic Politics* (2005) No. 11.

⁷⁷ I. m. Hroch (2000) logikája alapján.

⁷⁸ Horowitz, Donald L.: *Ethnic Groups in Conflict*. Los Angeles, 2000, University of California Press; i. m. Bakk – Szász – Székely (2005), és i. m. Kocsis – Szabó (2004).

⁷⁹ I. m. Mihaiescu (2005).

alkotmányához való hozzáállást érdemes elemezni.⁸⁰ Két érdekes cikkelyt fogadtak el: a román állam oszthatatlan, míg a másik szerint a román nép egységes. Ez pedig egyértelműen egy kirekesztő stratégiára utal. A következő fontosabb esemény a 2002–2003-as alkotmánnyal kapcsolatos vita, amelynél újra nézetkülönbség alakult ki a regionalizmussal kapcsolatosan.⁸¹ A legutóbbi esemény pedig 2008-ban Koszovó elismerésének kérdése. A román politikai elit elsősorban belső okokra hivatkozva nem ismerte el Koszovót, ugyanis ezáltal kénytelenek lennének elismerni azt is, hogy az erdélyi magyarságot megilleti az autonómiához való jog. A szélsőséges pártok szerint ha Románia Koszovót elismeri, akkor az erdélyi magyarság el fog szakadni Romániától.⁸² Helyi konfliktusokat is érdemes megvizsgálni. Például a kolozsvári magyar konzulátus esetét. 1997-ben nyitották meg, viszont a konzulátus épületére a magyar zászló mellett több román zászló is került, csak 2004-ben távolították el ez utóbbiakat. Kolozsvár kapcsán érdekes az is, hogy nincs kétnyelvű táblája. Románia törvényei szerint ez teljesen jogos, ugyanis csak 20% felett kellene ezt kitenni. Alapvetően csak egy gesztus lenne a magyarságnak (19%) a kétnyelvű tábla. Azonban Funar távozása után sem éltek ezzel a gesztussal a román politikai vezetők.⁸³

Ezek a kérdések egyértelműen azt bizonyítják, hogy az etnikai törésvonal szervesen jelen van Romániában. Viszont vannak olyan politikai események is, amelyek arra utalnak, hogy a két etnikai csoport közelít egymáshoz, a G alrendszerben mindenféleképpen. Például az RMDSZ több esetben is koalícióra lépett romániai pártokkal, amiből elméletileg azt a következtetést lehetne levonni, hogy harmonikus viszony van a többség és a kisebbség között.⁸⁴ Viszont ez előbbi példák inkább azt erősítik meg, hogy az etnikai törésvonal még mindig eléggé erős Romániában.

Az etnikai törésvonalak elemzéséhez fel kell használnunk a dinamikusságra vonatkozó feltételezést. Talán ezzel lehetne leginkább az előbbi ellentmondást feloldani, mármint azt, hogy léteznek olyan politikai események, amelyek alapján eléggé erős etnikai törésvonal van jelen Romániában, míg olyan politikai eseményeket is lehet találni, amelyek pont az ellenkezőjét bizonyíthatják. Mivel a többségi és a kisebbségi csoportokat a tranzakciós elméletek miatt belső és külső hatások érik, így folyamatosan változnak a csoportthatárok is, e dinamika következtében pedig változik az etnikai törésvonal erőssége Románián belül.⁸⁵

⁸⁰I. m. Bakk (2003) és i. m. Mihailescu (2005).

⁸¹I. m. Bakk (2003).

⁸²I. m. Funar (2008), Román lapok (2008), Markó–Koszovó (2008).

⁸³I. m. Brubaker – Feischmidt – Fox – Grancea (2006).

⁸⁴I. m. Kocsis – Szabó (2004).

⁸⁵Jenkins, Richard: Az etnicitás újragondolása: identitás, kategorizálás és hatalom. In Kántor Zoltán – Majtényi Balázs (szerk.): Szöveggyűjtemény a nemzeti kisebbségekről. Budapest, 2005, Rejtjel Kiadó, 127–148.

Összességében megállapíthatjuk azt, hogy az etnikai törésvonal mindenféleképpen jelen van Romániában, legfeljebb bizonyos periódusonként történhet változás az erősségét illetően.

A törésvonalak viszonyulása

Az előző alfejezetekben azt bizonyítottam be, hogy a regionális törésvonal nem jelenik meg Románián belül a politikai rendszerben. Ez két tényezőre vezethető vissza: a román nacionalizmus és a kisebbségi nemzetépítés. A köztük lévő viszonyból származik az etnikai törésvonal, amely alapvetően dinamikus.⁸⁶

Milyen viszonyban állnak egymással a törésvonalak? Ebben egyensúlyi helyzet figyelhető meg. A kisebbségi etnikai csoport a politikai rendszerben megjelenik, így kapcsolatot tud létesíteni az L alrendszerrel, amely mentén kiépítheti saját legitimációs tényezőjét. Az RMDSZ célja a kisebbségi nemzetépítés, azaz egy erdélyi magyar pillér létrehozása.⁸⁷ A G alrendszerben ezért küzd, illetve azért, hogy minél szorosabb kapcsolatot építsen ki az L alrendszerrel. Miért érdekelt a rendszer fenntartásában? Minek tudható be az egyensúlyi helyzet a kisebbség részéről? Ennek legfőbb oka az, hogy a kisebbségi etnikai csoport politikai elitje a G alrendszerbe csak úgy tud bekerülni, ha bizonyos etnikai törésvonalhoz tartozó politikai témákat tematizál. Erre azért van szüksége, mert ezzel tudja saját szavazatát maximalizálni. Azaz az etnikai törésvonal fenntartásában lesz érdekelt, amely biztos szavazóbázis a számára. Az RMDSZ stratégiájában ezek az elemek egyértelműen megtalálhatók, ugyanis a kisebbség a nemzetépítés stratégiáját követi.⁸⁸ Más újonnan megalakult erdélyi magyar politikai szervezetek is az etnikai törésvonal mentén szerveződnek, tehát ők is hasonló stratégiát követnek, illetve természetesen ők is az etnikai törésvonal fenntartásában lesznek érdekeltek.⁸⁹

A többség részéről is érdemes megvizsgálni az egyensúlyi helyzetet. Miért lesznek érdekeltek az etnikai törésvonal fenntartásában? Ez a román nacionalizmus logikájából származik, azaz a román politikai elit tisztában van azzal, hogy a nacionalizmus intézményesülése nem sikerült teljes mértékben, ugyanis a három eredeti román etnikai csoport közötti kulturális különbségek nem számolódtak fel. A román politikai elit célja az, hogy a homogenizáció kiteljesedjen. Emiatt szükségszerű bizonyos etnikai törésvonalhoz kapcsolódó kérdések tematizálása. Alapvetően egy kirekesztő stratégiát folytatnak a kisebbséggel szemben. Miért alkalmazzák ezt a stratégiát? Ezáltal tudják önmagukat, azaz a román egységes

⁸⁶I. m. Jenkis (2005).

⁸⁷I. m. Kántor (2000) alapján.

⁸⁸I. m. Bakk (2000).

⁸⁹I. m. Reilly (2001) alapján.

népet definiálni, ugyanis a töredezettség miatt szükség van egy olyan etnikai csoportra, amellyel szemben meg tudják határozni önmagukat.⁹⁰

Az etnikai törésvonal Romániában domináns törésvonal lesz, a politikai rendszerben meg fog jelenni.

Ebből az egyensúlyi helyzetből az következik, hogy mindkét etnikai csoport az egyensúly fenntartásában lesz érdekelt, éppen emiatt nem lesz fontos számára, hogy regionális jellegű kérdéseket tematizáljon, ugyanis ezáltal kevés szavazatot szerezhetne. Emiatt lesz ez a típusú törésvonal Romániában szubdomináns jellegű.

Az előbbi megállapításaimból egyértelműen következik az is, hogy az erdélyi pillér ezen egyensúlyi helyzet miatt nem valósítható meg. Ráadásul ez a Hroch-féle harmadik nemzetépítési fázishoz tartozik, ami azt feltételezi, hogy Erdélyben a román és a magyar nyelv is hivatalos legyen, illetve az utóbbinak minden szintet átfogó saját oktatási rendszere jöjjön létre. Ehhez a feltételhez hozzátartozik az is, hogy legyen valamilyen kulturális összekötő kapocs a két etnikai csoport között. Ez elméletileg létezik, viszont a román nacionalizmus és a kisebbségi nemzetépítési stratégia következtében marginális. Tehát az erdélyi identitástudat az L és az I alrendszer közötti kapcsolatból származik, ami meglehetősen gyenge, ebből pedig az következik, hogy az I alrendszerben lévő ilyen elven szerveződő csoport ereje is gyenge lesz, ami megnehezítheti azt, hogy a G alrendszerben megjelenjen.

A második lépésben pedig meg kellene valósítani az erdélyi autonómiát, ami viszont a jelenlegi politikai egyensúly miatt elképzelhetetlen. Ráadásul az első fázis feltételei sem teljesültek.⁹¹

Tehát megállapíthatjuk azt, hogy létezik valamilyen kulturális különbség a régiók között, viszont az etnikai törésvonal kialakulása miatt a többségi könnyen tud befogadó stratégiát alkalmazni, azaz könnyen tudja az ilyen csoportokat homogenizálni. Emiatt pedig az Erdélyre vonatkozó devolúciós elképzelések sem valósíthatók meg.

A többségi és a kisebbségi etnikai csoport stratégiájának, illetve az etnikai törésvonal következtében létrejött egyensúlyi helyzet miatt lesz a regionális törésvonal szubdomináns Romániában. Azaz a regionális törésvonal az etnikai törésvonal erőssége miatt nem jelenhet meg a politikai rendszerben.

⁹⁰I. m. Marx (2006).

⁹¹I. m. Hroch (2000).

Összefoglalás

Tanulmányomban az „erdélyi kérdést” vizsgáltam meg. Mit is jelent valójában az „erdélyi kérdés”? Kétféleképpen lehet értelmezni, a politikai retorika kapcsán és a tudományos elemzések szempontjából. Az előbbi Erdély politikai önállóságával foglalkozik, ebben az értelemben mint politikai cél jelenik meg. Az utóbbinak pedig szerintem, meg kellene vizsgálnia az „erdélyi kérdést” érintő legfontosabb alapfogalmakat és folyamatokat, mint például a regionális törésvonalat, az erdélyi identitástudatot vagy az erdélyi pillért. Én ez utóbbi szempontból közelítettem meg az „erdélyi kérdést”.

Hipotézisem az, hogy a regionális törésvonal a politikai rendszerben az etnikai törésvonal miatt nem jelenhet meg. Tehát azt vizsgáltam meg, hogyan viszonyulnak egymáshoz a törésvonalak. Először bemutattam Molnár Gusztáv koncepcióját. Ebben a fejezetben arra a következtetésre jutottam, hogy szükségszerű egy új elméleti keretet létrehozni, ugyanis csak így kaphatunk választ arra a kérdésre, hogy valóban megjelenik-e a regionális törésvonal a román politikai rendszerben.

Az *Új elméletek keret* című fejezetben az AGIL-modell felhasználásával bemutattam a nacionalizmus kialakulását, majd az etnikai törésvonalakról írtam. Ez utóbbi a többség kirekesztő vagy befogadó, illetve a kisebbség reprodukciós stratégiájából származtatható. Két típust különböztettem meg: jelen van a politikai rendszerben, nincs jelen (latens törésvonal).

A tanulmány utolsó fejezetében hipotézisemet igazoltam. Arra a következtetésre jutottam, hogy a román nacionalizmus és a magyar kisebbség nemzetépítő stratégiája miatt az etnikai törésvonal lesz a domináns, azaz ez fog megjelenni a politikai rendszerben. Ez annak tudható be, hogy mindkét fél (többség, kisebbség) kölcsönösen érdekelt abban, hogy az etnikai törésvonal fennmaradjon, alapvetően ez egy egyensúlyi helyzetet eredményez. A kisebbség etnikai pártjai így tudják szavazataikat maximalizálni, míg a románok azért érdekeltek ebben, mert politikai elitjük tisztában van azzal, hogy a román nacionalizmus intézményesülése nem valósult meg teljes mértékben. Ennek alapján a regionális törésvonal nem fog megjelenni a politikai rendszerben, ugyanis ez egyik félnek sem áll érdekében (egy latens törésvonal).

Tehát a regionális törésvonal az etnikai törésvonal miatt nem jelenhet meg a román politikai rendszerben.